

**ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
„ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА”**

РИБНІКОВ Святослав Романович

УДК [378.011.3-051:502.13](043.3)

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ
ДО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОЇ УПРАВЛІНСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Луганськ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Державному закладі „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Мартинovich Ніна Семенівна,
Державний заклад „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, доцент кафедри педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Совгіра Світлана Василівна,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, завідувач кафедри хімії та екології;

кандидат педагогічних наук
Матеюк Олеся Петрівна,
Хмельницький національний університет,
доцент кафедри екології.

Захист відбудеться 22 червня 2011 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.053.01 у Державному закладі „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” за адресою: 91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2, ауд. 376.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (91011, м. Луганськ, вул. Оборонна, 2).

Автореферат розіслано 20 травня 2011 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. І. Черв'якова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Усвідомлення людством глибинних, світоглядних причин кризових явищ у системі „суспільство – природа” сприяло виробленню наприкінці 80-х років ХХ століття концепції сталого розвитку, яка передбачає гармонізацію економічних, соціальних та екологічних процесів. Першочерговим завданням щодо реалізації принципів сталого розвитку є підготовка фахівців-екологів нового типу, здатних не лише долати негативний вплив людини на довкілля, а й попереджати його. Такі фахівці особливо затребувані в системі екологічного управління, під якою згідно з чинною нормативно-правовою базою (ДСТУ ISO 14015:2005) розуміють сукупність організаційної структури, діяльності та відповідних ресурсів і методів для формування, здійснення, аналізу й актуалізації екологічної політики.

Діяльність суб'єктів системи екологічного управління (еколого-управлінська діяльність) потребує професійно орієнтованої управлінської підготовки майбутніх екологів. Між тим, в освітньо-кваліфікаційній характеристиці випускника-еколога вимоги до нього в частині професійно орієнтованої управлінської діяльності обґрунтовано недостатньо. Це суттєво знижує їхню конкурентоспроможність як молодих фахівців на ринку праці, а також ефективність функціонування системи екологічного управління загалом.

Готовність до професійної діяльності як психолого-педагогічний феномен аналізували І. Зимня, Н. Кузьміна, А. Ліненко, О. Мороз, Н. Ничкало, П. Підкасистий, В. Сластьонін, Н. Тализіна, Д. Узнадзе та ін. Специфіку готовності до професійної управлінської діяльності вивчали Р. Бояціс, Т. Браже, А. Кібанов, Р. Кричевський, А. Маркова, Г. Михайлов, Дж. Равен, Ю. Синягін та ін.

Професійна підготовка майбутніх екологів є предметом досліджень Г. Білявського, В. Боголюбова, А. Вдовиченко, І. Вишенької, О. Володимирової, Ф. Вольвача, Е. Гірусова, С. Деряба, М. Дробнохода, В. Замостяна, М. Кисельова, М. Косолала, В. Крисаченка, М. Мусієнка, А. Некос, В. Некоса, С. Совгіри, С. Степаненка, В. Ясвіна та ін. Питання еколого-економічної та еколого-управлінської освіти вивчали Л. Білик, Т. Галушкіна, Л. Загвойська, П. Ліпський, Л. Лук'янова, В. Мазурок, Л. Максимів, О. Маслоківська, М. Матвєєва, О. Матєюк, В. Підліснюк, Л. Романишина, Т. Сафранов, Ю. Скиба, Ю. Туниця, В. Шевчук.

Теоретичним підґрунтям розв'язання низки дослідницьких завдань визначено положення теорії управління та управлінського підходу у сфері освіти, у розробку яких значний внесок зробили Є. Березняк, В. Бондар, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, Л. Карамушка, В. Кричевський, В. Лазарев, В. Маслов, В. Пікельна, М. Портнов, М. Поташник, М. Сметанський, Т. Сорочан, Є. Хриков, Т. Шамова та ін.

Попри зазначені вагомі теоретичні та практичні розробки, недостатньо

вивченими дотепер лишаються питання професійної підготовки майбутніх екологів, зокрема їхньої підготовки до професійно орієнтованої управлінської діяльності.

У процесі формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності можна виділити *суперечності* між: вимогами суспільства до рівня професійної підготовки фахівця для системи екологічного управління, здатного приймати ефективні й відповідальні еколого-управлінські рішення, та традиційною орієнтацією чинної підготовки майбутніх екологів до розв'язання стереотипних завдань, переважно інституційно-правового характеру; вагомністю впливу професійно-особистісних якостей на ефективність прийняття управлінських рішень у сфері природоохоронної діяльності та невизначеністю педагогічних шляхів і засобів формування таких якостей у фахівців екологічного профілю; необхідністю цілеспрямованого формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності та недостатньою розробленістю педагогічних умов забезпечення ефективності цього процесу.

Актуальність проблеми, наявність невирішених питань і суперечностей зумовили вибір теми дисертаційної праці: „**Формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності**”.

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Роботу виконано в межах комплексної теми кафедри педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка „Освітні технології навчально-виховного процесу в сучасних закладах освіти” (державний реєстраційний номер 0110U000751). Тему дисертації затверджено Вченою радою Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 4 від 25.11.2005 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 3 від 21.04.2006 р.).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка фахівців для системи екологічного управління.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності.

Гіпотезою дослідження є припущення про те, що формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності стане ефективнішим, якщо буде забезпечено: упровадження сукупності навчально-професійних завдань, спрямованих на збалансоване формування в студентів професійних та соціально значущих якостей; дедуктивну та нелінійну побудову навчального матеріалу в межах дисциплін еколого-управлінського блоку;

використання активних форм, методів та технологій навчання (методу проектів, організаційно-діяльній гри, інтерактивних технологій, ігротехнік).

Завданнями дослідження відповідно до мети та гіпотези визначено:

1. На підставі аналізу літературних джерел виявити соціально-історичні та науково-педагогічні детермінанти ефективності різних підходів до підготовки фахівців для системи екологічного управління.

2. Розкрити філософський, психолого-педагогічний та управлінський аспекти поняття готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності.

3. Побудувати модель професійно орієнтованої управлінської діяльності фахівця-еколога.

4. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності.

5. Експериментально перевірити на основі виокремлених критеріїв та показників ефективність запропонованих педагогічних умов формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності.

Методологічною основою дослідження є філософські й загальнонаукові уявлення про системність організації людського буття та пізнання, єдність теорії та практики, взаємозумовленість діяльності й розвитку особистості; концепція сталого розвитку суспільства; парадигма гуманізації освіти; суб'єктно-діяльній, особистісній та акмеологічний підходи.

Теоретичною основою дослідження є наукові положення та висновки, які стосуються: загальної теорії систем та її застосування в педагогіці (А. Авер'янов, Б. Ломов, В. Садовський, Г. Щедровицький, Е. Юдин); філософських засад сталого розвитку та екологічного управління як засобу гармонізації відносин у системі „суспільство – природа” (Л. Василенко, Ф. Вольвач, Т. Гардашук, Е. Гірусов, О. Добридень, М. Дробноход, М. Кисельов, В. Крисаченко, Ю. Крячко, М. Хилько); суб'єктно-діяльній (Л. Виготський, Є. Климов, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, Н. Талізін), особистісній (К. Абульханова-Славська, Г. Балл, І. Бех, І. Зязюн, О. Пехота), компетентісній (В. Байденко, Н. Бібік, Р. Бояціс, Т. Браже, І. Зимня, О. Овчарук, О. Пометун, Дж. Равен, С. Шишов) та акмеологічної (Б. Ананьєв, О. Бодальов, В. Вакуленко, Г. Данилова, О. Дубасенюк, А. Деркач, Н. Кузьміна) підходів; теорії управління та прийняття рішень (Р. Акоф, Г. Балл, П. Друкер, Л. Карамушка, А. Маслоу, Я. Рейльян, Є. Хриков, В. Чорнобровкін); підготовки до професійної управлінської діяльності (Т. Браже, А. Дзундза, М. Ньюшенкова, О. Романовський, Р. Фатхутдінов); концептуальних положень професійної освіти (А. Алексюк, В. Андрюшенко, О. Глузман, С. Гончаренко, Н. Ничкало), професійної підготовки майбутніх екологів (В. Боголюбов, С. Дерябо, В. Некос,

С. Степаненко, В. Ясвін), дидактичних та технологічних засад організації навчального процесу у ВНЗ (А. Алексюк, І. Дичківська, І. Лернер, М. Махмутов, Ю. Фокін, Д. Чернілевський).

У дисертаційній роботі використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз наукової літератури, нормативно-правових актів, навчально-методичної документації для виявлення стану й підходів до професійної підготовки фахівців для системи екологічного управління; порівняння, узагальнення, систематизація теоретичних положень з метою розкриття сутності понятійно-категоріально апарату дослідження та структури понятійного поля дисертаційної праці; моделювання для розробки моделі професійно орієнтованої управлінської діяльності фахівця-еколога; *емпіричні* – педагогічне спостереження, анкетування, тестування для оцінки рівня сформованості готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності; експертне оцінювання для визначення кількісних співвідношень складників моделі професійно орієнтованої управлінської діяльності фахівця-еколога; педагогічний експеримент для перевірки ефективності теоретично обґрунтованих педагогічних умов формування досліджуваного виду готовності; *методи математичної статистики* для визначення статистичної значущості отриманих у ході експериментального дослідження результатів.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося протягом 2001 – 2008 років на базі Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету біоресурсів і природокористування України (м. Київ), Національного університету „Києво-Могилянська академія” (м. Київ), Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ). На різних етапах експерименту взяли участь 177 студентів і 13 викладачів ВНЗ. До експертного оцінювання було залучено 17 експертів з науково-дослідних установ й інститутів НАН України та НАПН України.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів полягають у тому, що *вперше*: теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності, що забезпечується застосуванням сукупності навчально-професійних завдань, за умови дедуктивної та нелінійної побудови навчального матеріалу в межах дисциплін еколога-управлінського блоку та використанням активних форм, методів та технологій навчання; розроблено кількісну модель професійно орієнтованої управлінської діяльності фахівця-еколога; *дістали подальшого розвитку* наукові уявлення про мету та зміст професійної підготовки фахівців для системи екологічного управління; зміст та структуру професійної готовності майбутніх фахівців-екологів, критерії та показники її сформованості; *удосконалено*: освітньо-професійну програму та

структурно-логічну схему підготовки майбутніх екологів до управлінської діяльності; навчальні програми з дисциплін еколого-управлінського блоку та їхнє навчально-методичне забезпечення; форми та методи професійної підготовки майбутніх екологів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в їх достатній готовності до впровадження в навчальний процес вищих навчальних закладів України, які здійснюють підготовку екологів: розроблено навчальну програму та відповідне навчально-методичне забезпечення базової дисципліни фахової підготовки до еколого-управлінської діяльності – „Організація управління в екологічній діяльності”; оновлено та доповнено навчальні програми дисциплін еколого-управлінського блоку („Моніторинг довкілля”, „Екологічна експертиза”, „Нормування антропогенного навантаження на природне середовище”, „Біометрія”, „Моделювання і прогнозування стану довкілля”); видано навчально-методичний посібник „Організація управління в екологічній діяльності”, що включає комплекс завдань для оволодіння майбутніми екологами методологією й методами прийняття рішень з проблем охорони та збереження довкілля.

Результати дослідження можуть бути використані в процесі професійної підготовки майбутніх екологів у вищих навчальних закладах різного рівня акредитації; у системі післядипломної освіти та розробці програмно-методичних матеріалів для підвищення кваліфікації викладачів вищих навчальних закладів; у процесі розробки ОКХ та ОПП професійної підготовки фахівців для системи екологічного управління, у самоосвітній діяльності майбутніх екологів.

Основні результати дослідження **впроваджено** в навчальний процес Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 1/2181 від 09.07.2009 р.), Національного університету біоресурсів і природокористування України (довідка № 69-10 від 15.09.2009 р.), Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (довідка № 107.115-1199/71 від 18.06.2008 р.). Підготовлені за результатами дослідження пропозиції схвалено Комісією з екології, охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування Науково-методичної ради МОНМС України й ураховано під час розробки нової редакції Галузевого стандарту вищої освіти України за напрямом підготовки „Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування” (довідка № 02-981 від 06.07.2009 р.).

Особистий внесок автора в роботах, опублікованих у співавторстві, полягає в характеристиці динаміки системного мислення як складників готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності; аналізі впливу закономірностей становлення еколого-управлінської діяльності та тенденцій її розвитку на зміст професійної підготовки майбутніх екологів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження

доповідалися й обговорювалися на науково-практичних конференціях різних рівнів: *Міжнародних*: „Сучасні проблеми науки та освіти” (Ужгород, 2002), „EMAN-2009: Environmental Accounting – Sustainable Development Indicators” (Прага, 2009); *Всеукраїнських*: „Перспективи розвитку Луганщини в контексті екологічних проблем України та світу. Погляд вчених, громадськості та молоді” (Луганськ, 2002); „Управління якістю підготовки фахівців” (Одеса, 2006); „Проблеми освіти в суспільстві ноосферної епохи (освіта сталого розвитку)” (Київ, 2007); „Розвиток системи безперервної освіти в регіоні” (Луганськ, 2007), а також на „круглих столах”: „Проблеми екологічної освіти в Україні та шляхи їх вирішення” (Київ, 2001, 2002); засіданнях Комісії з екології, охорони навколишнього середовища та збалансованого природокористування Науково-методичної ради МОНМС України, кафедри педагогіки й кафедри садово-паркового господарства та екології Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Публікації. Основні результати дослідження викладено у 18 публікаціях (з них 12 одноосібні), зокрема 7 статей у наукових фахових виданнях. Одну працю представлено як навчально-методичний посібник.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (297 найменувань, з них 7 – іноземними мовами), 13 додатків на 69 сторінках, 18 таблиць, 15 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 291 сторінку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми; визначено об’єкт, предмет, мету дослідження, сформульовано його гіпотезу та завдання; розкрито теоретико-методологічні засади й методи; висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, подано інформацію щодо їхньої апробації та впровадження.

У першому розділі – „**Теоретико-методологічні засади формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності**” – розглянуто вітчизняний і світовий досвід підготовки фахівців для системи екологічного управління в історико-педагогічній ретроспективі; розкрито полісемантичний і багатоаспектний характер поняття готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності; охарактеризовано його сутність і складники в контексті змістової специфіки професійно орієнтованої управлінської діяльності фахівця-еколога.

Історико-педагогічний аналіз літературних джерел засвідчив, що фахівців для системи екологічного управління готують досить давно, починаючи з 20-х років ХХ ст. Підготовка здійснюється, зазвичай, або шляхом екологізації

економіко-управлінської освіти, або шляхом „економізації”, тобто надання екологічній освіті економічного спрямування. Перший підхід, на нашу думку, вбачається більш прийнятним для підготовки фахівців-екологів на освітньо-кваліфікаційному рівні „магістр”, а також у системі післядипломної освіти, де слухачі вже досить умотивовані до набуття екологічних знань. На освітньо-кваліфікаційному рівні „бакалавр” – більш доцільним є другий підхід, згідно з яким професійна підготовка майбутніх екологів складається з базової фундаментальної екологічної освіти та наступного поглиблення професійної спеціалізації з менеджменту. Зазначимо, що саме цей підхід найбільшою мірою відповідає реаліям вітчизняної системи підготовки фахівців для системи екологічного управління.

Сьогодні галузевий підхід до визначення змісту вищої екологічної освіти, який широко застосовувався на попередніх етапах розвитку системи професійної підготовки фахівців-екологів, визнано малоефективним. Більшість навчальних планів підготовки майбутніх екологів передбачають наявність у змісті навчання гуманітарного, соціально-економічного, математичного та науково-природничого складників. Різниця полягає лише в їхньому співвідношенні. Узагальнення досліджень зарубіжних учених дає підстави для висновку, що „економізація” екологічної освіти в Україні має, на наш погляд, відбуватися за німецькою, а не за американською моделлю підготовки фахівців у сфері управління, тобто з переважанням математичного, а не гуманітарного складника в змісті професійної підготовки майбутніх екологів. На користь цього свідчать такі аргументи: подібність української та німецької систем екологічного управління (С. Курикін), освітніх традицій підготовки фахівців (Р. Фатхутдінов), а також порівняння особливостей соціально-економічної культури різних країн (Г. Гофстед).

Поняття „готовність до професійної діяльності” в психолого-педагогічній літературі має кілька змістових відтінків: „озброєність” необхідними для здійснення діяльності фаховими знаннями, уміннями та особистісними якостями; здатність виконувати екстрені дії; психологічна „налаштованість” на здійснення діяльності. Акцентування на тому чи тому аспекті, зазвичай, не призводить до визначення понять як самостійних дефініцій, а розглядається як взаємодоповнюючі аспекти єдиного поняття.

Психологічне розуміння поняття „готовність до діяльності” варіює й залежить від прийнятої тим чи тим автором інтерпретації феномена людини (як індивіда, суб'єкта діяльності чи особистості), яка, у свою чергу, зумовлена природою досліджуваної діяльності, її складністю та включенням у соціальні відносини (А. Ребер). Найбільш ґрунтовно сутність феномену готовності до професійної діяльності розкривається, на наш погляд, у межах акмеологічного підходу, який синтезує всі згадані погляди на людину, надаючи їм нового,

інтегруючого змісту. У межах акмеологічного підходу поняття готовності до діяльності тлумачиться, виходячи, насамперед, із *самосприйняття* людиною діяльності та свого місця в ній. У різних визначеннях це поняття трактується як рефлексія різного ступеня – включно до найвищого рівня надрефлексії, коли необхідною умовою формування готовності до професійної діяльності вважається „усвідомлення необхідності цілеспрямованого самоформування усвідомлення особистісної та суспільної значущості здійснюваної діяльності” (І. Бех).

Широке коло дослідників готовність розглядають як „внутрішню, суто суб’єктивну характеристику, яка не обов’язково узгоджується з об’єктивною професійною підготовленістю” (П. Підкасистий) і може бути протиставлена професійній компетентності як об’єктивно наявній сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності (Н. Нічкало та ін.). Таке повне протиставлення є, на наш погляд, недоцільним. У нашому дослідженні *готовність до професійної діяльності* розглядається як особистісно орієнтована об’єктивно-суб’єктивна характеристика – рівень саморозвитку фахівця, за якого той володіє фаховими знаннями й уміннями, необхідними для виконання професійної діяльності, та є вмотивованим до неї через її емоційну привабливість й усвідомлення її особистісної та суспільної значущості.

Ураховуючи сукупність теоретичних положень теорії управління та управлінського підходу у сфері освіти, у розробку яких значний внесок зробили Є. Березняк, В. Бондар, Л. Даниленко, Г. Єльнікова, Л. Карамушка, В. Маслов, В. Пікельна, М. Портнов, М. Поташник, М. Сметанський, Т. Сорочан, Є. Хриков, Т. Шамова та ін., було визначено одне з провідних понять дослідження.

Під професійно орієнтованою управлінською діяльністю фахівця-еколога в дослідженні розуміється діяльність суб’єктів системи екологічного управління з формування, здійснення, аналізу й актуалізації екологічної політики, яка розглядається як офіційно проголошені підприємством, організацією чи установою загальні наміри та спрямованість стосовно своїх екологічних дій.

Професійно орієнтована управлінська діяльність фахівця-еколога на противагу видам управлінської діяльності, що здійснюються фахівцем-екологом у трудовому колективі як соціально-виробнича управлінська діяльність або у повсякденному житті – як соціально-побутова, характеризується специфічними цілями, функціями, принципами реалізації, які пов’язані з розробкою та прийняттям еколого-управлінських рішень, організацією їх виконання та контролем за ним, а також мотивацією та координацією учасників природоохоронної діяльності .

Готовність майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності розглядається як рівень саморозвитку фахівця-еколога, за якого той володіє фаховими знаннями та вміннями, необхідними для формування, здійснення, аналізу й актуалізації екологічної політики, та є вмотивованим до

таких дій через їхню емоційну привабливість й усвідомлення їхньої особистісної та суспільної значущості.

Прийнята акмеологічна інтерпретація досліджуваного поняття передбачає важливість й об'єктивних, і суб'єктивних характеристик його сформованості. Відтак, у якості складників поняття готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності виділено *знання, уміння та емоційно-мотиваційний фон діяльності*.

З урахуванням визначених сутнісних характеристик та структурних компонентів готовність майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності розглядається загалом, а також як готовність до виконання кожної з виробничих функцій, представлених у моделі цієї діяльності.

Відомі з літератури моделі професійно орієнтованої управлінської діяльності фахівця-еколога (Т. Гусєва, С. Макаров, В. Шевчук та ін.) повною мірою не відповідають сучасним вимогам: вони або не узгоджуються з моделями діяльності фахівця-менеджера (як моделями вищого рівня), або обмежуються формулюванням переліку завдань діяльності без аналізу співвідношень між ними. Виходячи з цього, у дисертаційній роботі побудовано авторську кількісну модель професійно орієнтованої управлінської діяльності фахівця-еколога – на основі моделі діяльності фахівця-менеджера (Н. Ушакова та ін.) та з використанням результатів, отриманих за допомогою методу експертних оцінок. Проведене професіографічне дослідження показало, що найбільш представленими в професійно орієнтованій діяльності фахівця-еколога є планувальна та, дещо меншою мірою, контрольна виробничі функції, а найменш представленими – мотиваційна та організаційна виробничі функції.

У другому розділі – **„Педагогічні умови формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності”** – визначено та схарактеризовано критерії й показники оцінювання рівня сформованості готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності; наведено результати констатувального експерименту; теоретично обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності та експериментально перевірено їхню ефективність.

Розв'язання завдань дослідження, пов'язаних з оцінюванням рівня сформованості готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності, потребувало визначення відповідних критеріїв та показників. Такими встановлено: *когнітивний, операційний та емоційно-мотиваційний*, що були виокремлені згідно з уявленнями про структуру особистості (К. Платонов) та з урахуванням сутності й структури досліджуваного поняття.

Когнітивний критерій представлено такими показниками, як знання

студентами специфіки професійно орієнтованої управлінської діяльності фахівця-еколога. Ці знання є основою формування професійного мислення та успішного входження фахівця в професійну роль. *Операційний* критерій представлено такими показниками, як уміння планувати природоохоронну діяльність, розробляти та приймати еколога-управлінські рішення, організувати та контролювати їх виконання, мотивувати та координувати дії учасників природоохоронної діяльності відповідно до моделі професійно орієнтованої управлінської діяльності фахівця-еколога, оцінку яких здійснювали викладачі та самі студенти в ході самооцінки. Такий підхід має не тільки діагностичну, а й виховну цінність, з огляду на його активний вплив на розвиток студентів. *Емоційно-мотиваційний* критерій представлено такими показниками, як емоційна привабливість діяльності та вмотивованість до неї. Ці показники тісно пов'язані з уміннями та мають розглядатись у контексті сформованості останніх. Емоційний фон діяльності характеризує відповідність людини здійснюваній нею діяльності, а вмотивованість можна розглядати як приховану форму вмінь.

Рівні готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності за всіма критеріями та показниками характеризували як *низький, середній і високий*. Для цього визначали рівень готовності до виконання кожного з типових завдань, представлених у моделі цієї діяльності. Для одержання вихідної інформації використовували професіографічні анкети (когнітивний критерій) і методику „Опитувальник професійної готовності” (Л. Кабардова).

На підставі визначених рівнів готовності до виконання типових завдань майбутніми фахівцями-екологами розраховувався рівень готовності до реалізації кожної з виробничих функцій і діяльності загалом. При цьому рівень готовності до виконання кожного з типових завдань мав свій ваговий коефіцієнт у рівні готовності до виконання відповідної виробничої функції, а рівень останньої, у свою чергу, – у рівні готовності до діяльності загалом. Ці вагові коефіцієнти відображають представленість кожного складника в моделі професійно орієнтованої управлінської діяльності фахівця-еколога.

На констатувальному етапі експерименту виявлено, що переважна кількість студентів має середній рівень сформованості готовності. Низький рівень готовності найчастіше (до 20,0% студентів) спостерігався за показниками когнітивного критерію. Студенти також частіше демонстрували низький рівень готовності до виконання планувальної (до 52,7%), контрольної (до 50,0%) та дослідницької (до 62,0%) виробничих функцій. Між тим, саме ці виробничі функції є провідними в здійсненні екологічного управління в сучасних умовах.

Зіставлення цих результатів з результатами пілотажного етапу експерименту дозволяє вважати причиною недостатньої ефективності чинної

підготовки хибне розуміння студентами змістової специфіки професійно орієнтованої управлінської діяльності фахівця-еколога. Опитування показали, що студенти вважають найбільш типовими для діяльності еколога-управлінця організаційні та контрольні завдання, тоді як власне прийняття рішень поступається значущістю контролю за виконанням останніх і звітуванню про здійснену діяльність. Порівняно високо оцінили роль системного аналізу та стратегічного планування в професійно орієнтованій управлінській діяльності фахівця-еколога лише окремі студенти. Недооцінка майбутніми фахівцями фундаментальних завдань діяльності фахівця-еколога зумовлена, на наш погляд, низьким рівнем сформованості в них системного мислення (до 5,37 балів за 10-бальною шкалою). Установлено також, що рівень системного мислення майбутніх екологів має спадну динаміку й тісно корелює з розвитком загальних мисленнєвих функцій (коефіцієнт лінійної кореляції становить 0,92). Отже, результати, одержані на пілотажному та констатувальному етапах експерименту, свідчать про необхідність суттєвого вдосконалення чинної підготовки майбутніх екологів до професійно орієнтованого управління.

Педагогічними умовами формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності було визначено: упровадження сукупності навчально-професійних завдань, спрямованих на збалансоване формування в студентів професійних та соціально значущих якостей; дедуктивну та нелінійну побудову навчального матеріалу в межах дисциплін еколога-управлінського блоку; використання активних форм, методів і технологій навчання (методу проєктів, організаційно-діяльнєвої гри, інтерактивних технологій, ігротехнік).

Запропоновані педагогічні умови реалізовано з учасниками експериментальної групи на формувальному етапі експерименту; контрольна група навчалася за традиційною підготовкою.

Для реалізації першої педагогічної умови було проаналізовано завдання професійно орієнтованої управлінської діяльності фахівця-еколога й відібрано з них ті, які, на наш погляд, найбільшою мірою сприяють формуванню в студентів одночасно професійно та соціально значущих якостей. Такими завданнями діяльності визначено: системний аналіз і прогнозування поведінки соціально-екологічної системи; попередження конфліктів і управління ними; прийняття соціально відповідальних управлінських рішень. Ці завдання було виділено як такі, що, з одного боку, стануть найбільш затребуваними на сучасному етапі розвитку системи екологічного управління; з іншого – тісно пов'язані з основними детермінантами особистісного зростання (за А. Реаном – саморозвитком, терпимістю, відповідальністю).

Зміст базової навчальної дисципліни еколога-управлінського блоку „Організація управління в екологічній діяльності” було зосереджено на

екологічному плануванні та програмуванні (на прикладі розробки регіональної екологічної програми) – як професійно орієнтованій управлінській діяльності фахівця-еколога, яка найповніше актуалізує фундаментальні знання. До спеціальних дисциплін, безпосередньо спрямованих на підготовку до здійснення еколого-управлінських функцій („Екологічна експертиза”, „Моніторинг довкілля”, „Нормування антропогенного навантаження на природне середовище”), включено матеріал щодо місця кожної з них у загальній системі екологічного управління. До дисциплін-попередників („Биометрія” та „Моделювання і прогнозування стану довкілля”) включено матеріал, оволодіння яким забезпечувало опанування методами одержання, обробки та прогнозування інформації, необхідної для прийняття еколого-управлінських рішень. Досягненню цього сприяла актуалізація відповідного економіко-математичного апарату та застосування інформаційних технологій. До курсових робіт природоохоронної тематики включено проектний розділ з розробки плану дій з урегулювання соціально-екологічних конфліктів.

Для реалізації другої педагогічної умови було змінено традиційну послідовність викладання матеріалу дисциплін еколого-управлінського блоку: від виконавчо-розпорядчих до методологічних і методичних аспектів професійно орієнтованої управлінської діяльності фахівця-еколога. В експериментальній групі навчальний матеріал, присвячений виконавчо-розпорядчим аспектам, викладався не окремими темами, а в контексті матеріалу щодо розробки та прийняття еколого-управлінських рішень залежно від його актуальності та затребуваності. Наприклад, у процесі вивчення дисципліни „Організація управління в екологічній діяльності” інституційно-правові засади діяльності органів системи екологічного управління актуалізувались багаторазово незначними за обсягом навчальними елементами як невід’ємний контекст основної діяльності з розробки екологічної програми.

Для реалізації третьої педагогічної умови добиралися такі завдання діяльності, зміст яких дозволяє організувати їх вирішення як реалізацію проекту. При цьому використовували й колективні (розробка екологічної програми), й індивідуальні (розробка плану дій з урегулювання конфліктної ситуації) проекти. Під час проведення занять використовували ігрові техніки: елементи організаційно-діяльнісної гри (Г. Щедровицький), рольові ігри на збільшення межі рівноваги (М. Ньюшенкова), технології інтерактивного навчання та ін.

Ефективність запропонованих педагогічних умов перевірялася за динамікою особистих досягнень студентів відповідно до вищезазначених критеріїв та показників. Для порівняння розподілу студентів експериментальної та контрольної груп використовували χ^2 -критерій Пірсона, а в разі неможливості його застосування через малу кількість елементів у граничних класах – K -критерій Колмогорова-Смирнова. Рівень значущості становив 0,05.

Експериментальна група загалом показала достовірно кращу динаміку особистих досягнень за когнітивним та емоційно-мотиваційним критеріями, а також за рівнем готовності як інтегральної характеристики особистості майбутнього фахівця-еколога (див. табл.).

Таблиця

Розподіли студентів експериментальної та контрольної груп за динамікою сформованості готовності до професійно орієнтованої управлінської діяльності на формульованому етапі експерименту

Критерії	Кількість студентів з динамікою, %		
	негативною	невираженою	позитивною
Експериментальна група			
Когнітивний	1,82	58,18	40,00
Операційний	0,00	90,91	9,09
Емоційно-мотиваційний	1,82	25,45	72,73
Готовність як інтегральна характеристика особистості	0,00	69,09	30,91
Контрольна група			
Когнітивний	6,00	92,00	2,00
Операційний	0,00	100,00	0,00
Емоційно-мотиваційний	0,00	90,00	10,00
Готовність як інтегральна характеристика особистості	0,00	100,00	0,00

У межах *когнітивного критерію* покращилося розуміння якісної специфіки здійснюваної діяльності (за цим показником позитивну динаміку продемонстрували 40,00% студентів експериментальної групи, тоді як у контрольній групі виражених зрушень не зафіксовано), у межах *операційного критерію* – самооцінка сформованості вмінь (за цим показником позитивну динаміку продемонстрували 28,98% студентів експериментальної групи, тоді як у контрольній групі виражених зрушень не зафіксовано), у межах *емоційно-мотиваційного критерію* – умотивованість до діяльності (за цим показником позитивну динаміку продемонстрували 60,0% студентів експериментальної групи й лише 10,0% – контрольної). У більшості випадків, де не вдалося дійти висновку про достовірність спостережуваних відмінностей між експериментальною та контрольною групами, використовувався менш чутливий *K*-критерій Колмогорова-Смирнова.

Позитивна динаміка особистих досягнень була більш вираженою за планувальною (45,45% в експериментальній групі проти 14,0% у контрольній),

контрольною (41,82% проти 4,0%) та дослідницькою (41,82% проти 12,0%) виробничими функціями. Найменш виражені зрушення, відмічені за організаційною виробничою функцією, можна пояснити зосередженням змісту навчання на видах професійно орієнтованої управлінської діяльності фахівця-еколога, які набагато більше, ніж інші, вимагають вирішення фундаментальних завдань. Відповідний навчальний матеріал викладається лише на молодших курсах, поза фахового контексту, і в подальшому практично не актуалізується. Через це опанування переважно точних, кількісних економіко-математичних методів підготовки та прийняття еколого-управлінських рішень є для студентів достатньо трудомістким і потребує значних інтелектуальних зусиль.

Загалом запропоновані педагогічні умови вбачаються адекватними поставленому завданню – переорієнтації підготовки майбутніх екологів з виконавчо-розпорядчої діяльності в бік підготовки та прийняття еколого-управлінських рішень.

За результатами дослідження можна зробити такі **висновки**:

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та практичне розв'язання проблеми формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності, що виявляється в обґрунтуванні педагогічних умов, які можуть покращувати перебіг досліджуваного процесу, та експериментальній перевірці їх ефективності.

1. У психолого-педагогічній літературі поняття готовності до діяльності інтерпретують, виходячи з виміру феномена людини (індивід, суб'єкт діяльності чи особистість) і характеру досліджуваної діяльності. У контексті професійної діяльності найбільш правомірним убачається акмеологічний підхід, який виходить з ідеї гармонійного розвитку та зростання людини як індивіда, суб'єкта діяльності та особистості. У його межах готовність до професійної діяльності розглядається як об'єктивно-суб'єктивна характеристика – рівень саморозвитку фахівця, за якого той оволодіє фаховими знаннями та вміннями, необхідними для виконання професійної діяльності, та є вмотивованим до неї через її емоційну привабливість й усвідомлення її особистісної та суспільної значущості.

2. Професійна діяльність фахівців, задіяних у системі екологічного управління, спрямована на формування, здійснення, аналіз і актуалізацію екологічної політики. Щодо фахівця-еколога цю діяльність правомірно розглядати як професійно орієнтовану управлінську діяльність, яка на противагу видам управлінської діяльності, що здійснюються фахівцем-екологом у трудовому колективі або у побуті, характеризується специфічними цілями, функціями, принципами реалізації, які пов'язані з розробкою та прийняттям еколого-управлінських

рішень, організацією їх виконання та контролем за ним, а також мотивацією та координацію учасників природоохоронної діяльності.

3. Специфіка професійно орієнтованої управлінської діяльності фахівця-еколога зумовлена: складним соціально-технічно-природничим характером керованої підсистеми; більшою віддаленістю екологічних наслідків порівняно з економічними; нижчою прогнозованістю екологічних процесів порівняно з економічними; несприятливим соціальним контекстом у вигляді тривалого нехтування екологічними інтересами. Проведене професіографічне дослідження показало, що на сучасному етапі розвитку системи екологічного управління більш затребуваними є виробничі функції та завдання діяльності, пов'язані з підготовкою та прийняттям еколого-управлінських рішень, тоді як виконавчо-розпорядчі дії поступово втрачають свою значущість.

4. На констатувальному етапі експерименту розподіли експериментальної та контрольної груп за рівнями сформованості всіх досліджуваних показників, усіх критеріїв та готовності як інтегральної характеристики достовірно не різнилися. Нижчі рівні готовності є більш поширеними за когнітивним критерієм (до 20,0% студентів), а також за готовністю до виконання планувальної (до 52,73%), контрольної (до 50,0%) та дослідницької (до 62,0%) виробничих функцій.

5. Педагогічними умовами формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності визначено: упровадження сукупності навчально-професійних завдань, спрямованих на збалансоване формування в студентів професійних та соціально значущих якостей; дедуктивну та нелінійну побудову навчального матеріалу в межах дисциплін еколого-управлінського блоку; використання активних форм, методів та технологій навчання (методу проєктів, організаційно-діяльничої гри, інтерактивних технологій, іпротехнік).

На формувальному етапі експерименту члени експериментальної групи демонстрували достовірно кращу динаміку особистих досягнень за більшістю досліджуваних показників. Більш виражена динаміка спостерігалась за виробничими функціями, пов'язаними з підготовкою та прийняттям еколого-управлінських рішень: планувальною (45,45% в експериментальній групі проти 14,0% у контрольній), контрольною (41,82% проти 4,0%) та дослідницькою (41,82% проти 12,00%). Отже, результати педагогічного експерименту свідчать, що запропоновані педагогічні умови загалом краще сприяють формуванню в майбутніх екологів готовності до професійно орієнтованої управлінської діяльності, ніж традиційна підготовка, що підтверджує правильність висунутої гіпотези.

Перевірка запропонованих педагогічних умов на ефективність виявила

низку недостатньо відпрацьованих моментів. У студентів з образно-емоційним типом мислення під час опанування точного інструментарію економіко-математичних методів підготовки та прийняття еколого-управлінських рішень виникає психологічний дискомфорт. Виправлення ситуації можливо шляхом якомога ранньої (наприклад, у межах дисципліни „Вступ до фаху”) математизації змісту навчання майбутніх екологів, формуванням у них установки на комплексний, природничо-гуманітарний характер сучасної екології.

Дисертаційна праця не вичерпує всіх аспектів проблеми формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності. Перспективними напрямками досліджень убачаються: обґрунтування оптимального розподілу навчального матеріалу, присвяченого системі екологічного управління, між освітньо-професійними програмами освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра та магістра; розробка структурно-логічних схем відповідних дисциплін; підготовка навчально-методичного забезпечення використання активних форм і методів навчання екологів.

Результати дисертаційної роботи висвітлено в таких публікаціях:

1. **Рибніков С. Р.** Екологічна освіта як чинник формування системного мислення / С. Р. Рибніков // Проблеми освіти : наук. зб. / кол. авт. – К. : Ін-т змісту і методів навчання МОН України, 2001. – Вип. 26. – С. 136 – 143.

2. **Рибніков С. Р.** Адекватність уявлень майбутніх екологів про особливості еколого-управлінської діяльності як однієї зі своїх професійних ролей / С. Р. Рибніков // Освіта і управління. – 2007. – Т. 10. – № 3 – 4. – С. 85 – 96.

3. **Рибніков С. Р.** Динаміка рівня системного мислення майбутніх екологів як складової їх професійно-управлінської підготовки / С. Р. Рибніков, Н. О. Рибнікова, В. М. Боголюбов // Наук. вісн. Нац. аграрного ун-ту. – К. : Вид-во НАУ, 2007. – № 105. – С. 306 – 315.

4. **Рибніков С. Р.** Теоретико-методологічний аспект проблеми змісту та структури поняття готовності до управлінської діяльності / С. Р. Рибніков // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – 2007. – № 12 (117). – Ч. II. – С. 88 – 94.

5. **Рибніков С. Р.** Екологізація економіко-управлінської освіти в системі підготовки еколого-управлінських кадрів: історичний аспект / С. Р. Рибніков // Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – 2007. – № 17 (133). – С. 99 – 103.

6. **Рибніков С. Р.** Деякі принципи управлінської підготовки майбутніх екологів у контексті соціально-історичних закономірностей становлення екологічного управління / С. Р. Рибніков // Проблеми освіти : наук. зб. / кол. авт. – К. : Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, 2008. – Вип. 55. –

С. 7 – 13.

7. **Рибніков С. Р.** Деякі пропозиції щодо вдосконалення професійно-управлінської підготовки майбутніх екологів / С. Р. Рибніков, В. М. Боголюбов // *Наук. вісн. Нац. аграрного ун-ту.* – К. : Вид-во НАУ, 2008. – № 118. – С. 363 – 369.

8. **Рибніков С. Р.** Теоретико-методологічні засади моделювання та оцінки показників якості управлінської діяльності [Електронний ресурс] / С. Р. Рибніков, Н. О. Рибнікова // *Науковий портал Донбасу.* – 2007. – № 1. – Режим доступу : http://alma-mater.luguniv.edu.ua/magazi-nes/elect_v/NN1/r1/07rsryud.pdf.

9. **Рибніков С. Р.** Урахування ключових еколого-управлінських компетенцій як спосіб екологізації менеджмент-освіти / С. Р. Рибніков // *Економіка. Менеджмент. Підприємництво* : зб. наук. пр. СХУ ім. В. Даля. – Луганськ : Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2009. – № 20 (I). – С. 242 – 247.

10. **Рибніков С. Р.** Підготовка майбутніх екологів до роботи в системі екологічного управління: удосконалення змісту навчання / С. Р. Рибніков // *Відповідальна економіка : наук.-попул. альм. / громадська організація „Ініціатива зі сприяння еколого-економічній інтеграції”*; С. Р. Рибніков, Н. О. Рибнікова (ред.). – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2009. – Вип. 1. – С. 66 – 75.

11. **Rybnikova N.** The personnel’s rethinking extensive growth policy as a basic for corporate sustainability accounting / N. Rybnikova, S. Rybnikov // *EMAN 2009: Environmental Accounting – Sustainable Development Indicators: Papers from the 5th International conference (Prague, April 23-24, 2009).* – Access mode :[http : // easdi.ujep.cz/images/files/2009_2/j_su-sustainability_management_issues.zip](http://easdi.ujep.cz/images/files/2009_2/j_su-sustainability_management_issues.zip).

12. **Рибніков С. Р.** Готовність майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності як психолого-педагогічний феномен / С. Р. Рибніков // *Відповідальна економіка : наук.-попул. альм. / громадська організація „Ініціатива зі сприяння еколого-економічній інтеграції”*; С. Р. Рибніков, Н. О. Рибнікова (ред.). – Луганськ : ТОВ „Віртуальна релаяність”, 2010. – Вип. 2. – С. 84 – 97.

13. **Рибніков С. Р.** Підходи до оптимізації навчальних планів підготовки бакалаврів-екологів / С. Р. Рибніков, В. М. Боголюбов // *Сучасні проблеми науки та освіти: матеріали 3-ї міжнар. міждисциплін. наук.-практ. конф. (Ужгород –Харків, 1 – 9 трав. 2002 р.).* – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2002. – С. 134.

14. **Рибніков С. Р.** Проблеми вищої екологічної освіти в Україні / С. Р. Рибніков // *Перспективи розвитку Луганщини в контексті екологічних проблем України та світу : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Луганськ, лютий 2002 р.).* – Луганськ : ЛОО УТОП, 2002. – С. 80.

15. **Рибніков С. Р.** Нормативно-методичне підґрунтя формування готовності студентів-екологів до управлінської діяльності та шляхи його

вдосконалення / С. Р. Рибніков, С. О. Соколов // Управління якістю підготовки фахівців : матеріали наук.-метод. конф. (Одеса, 1 – 3 лют. 2006 р.). – О. : ОДЕКУ, 2006. – С. 64 – 65.

16. **Рибніков С. Р.** Професійно-управлінська підготовка екологів у світлі ідей освіти для сталого розвитку / С. Р. Рибніков // Проблеми освіти в суспільстві ноосферної епохи (освіта сталого розвитку) : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 квіт. 2007 р.). – К. : Чайка-Всесвіт, 2007. – С. 198 – 200.

17. **Рибніков С. Р.** Регіональний контекст змісту професійно-управлінської підготовки майбутніх екологів / С. Р. Рибніков // Розвиток системи безперервної освіти в регіоні : матеріали наук.-практ. конф. (Луганськ, 26 квіт. 2007 р.). – Луганськ : Альма-матер, 2007. – С. 123 – 127.

18. **Рибніков С. Р.** Організація управління в екологічній діяльності : метод. рек. до практ. занять для студ. напряму підготовки 0708 „Екологія” / С. Р. Рибніков ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2008. – 101 с.

Рибніков С. Р. Формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”. – Луганськ, 2011.

Дисертацію присвячено проблемі формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності.

Проаналізовано філософські та психолого-педагогічні аспекти феномену готовності майбутніх екологів до професійної діяльності, розкрито його зміст та структуру; сформульовано соціально-історичні й науково-педагогічні детермінанти розвитку різних підходів до підготовки формування цього виду готовності; побудовано кількісну модель професійно орієнтованої управлінської діяльності фахівця-еколога; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування готовності майбутніх екологів до професійно орієнтованої управлінської діяльності; удосконалено навчальні програми дисциплін еколога-управлінського блоку.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх екологів, система екологічного управління, професійно орієнтована управлінська діяльність фахівця-еколога, готовність до професійної діяльності, педагогічні умови, дисципліни еколога-управлінського блоку.

Рыбников С. Р. Формирование готовности будущих экологов к профессионально ориентированной управленческой деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Государственное заведение „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”. – Луганск, 2011.

Диссертация посвящена проблеме формирования готовности будущих экологов к профессионально ориентированной управленческой деятельности, под которой в работе понимается деятельность задействованных в системе экологического управления субъектов, направленная на формирование, осуществление, анализ и актуализацию экологической политики. В системе экологического управления все более актуальными становятся эвристические фундаментальные задачи деятельности, требующие от специалиста владения методологией и методами принятия управленческих решений. В то же время традиционная схема подготовки продолжает ориентироваться на устаревшее понимание эколого-управленческой деятельности.

Учет социально-исторических детерминант становления данной профессиональной сферы позволил определить такие педагогические условия формирования готовности будущих экологов к профессионально ориентированной управленческой деятельности: внедрение совокупности учебно-профессиональных задач, направленных на сбалансированное формирование у студентов профессиональных и социально значимых качеств; дедуктивное и нелинейное построение учебного материала в пределах дисциплин эколого-управленческого блока; использование активных форм, методов и технологий обучения (метода проектов, организационно-деятельностной игры, интерактивных технологий, игротехник). Их реализация дает возможность одновременно оптимизировать содержательную и процессуальную составляющие учебно-воспитательного процесса, что способствует повышению его системности. В свете предложенных педагогических условий усовершенствованы учебные программы дисциплин, посвященных системе экологического управления, таких как „Организация управления в экологической деятельности”, „Моделирование и прогнозирование состояния окружающей среды”, „Биометрия”, „Мониторинг окружающей среды”, „Экологическая экспертиза”, „Нормирование антропогенной нагрузки на природную среду”, а также структурно-логическая схема их преподавания.

В психолого-педагогической литературе понятие готовности к деятельности имеет различные интерпретации, зависящие от понимания феномена человека и характера исследуемой деятельности. В контексте профессиональной деятельности наиболее правомерным видится

акмеологический подход, исходящий из идеи гармоничного развития и роста человека как индивида, субъекта деятельности и личности, согласно которому готовность к профессиональной деятельности рассматривается как объективно-субъективная характеристика – уровень саморазвития специалиста, при котором тот владеет профессиональными знаниями и умениями, необходимыми для выполнения профессиональной деятельности, и является мотивированным к ней ввиду ее эмоциональной привлекательности и осознания ее личностной и общественной значимости.

Уровень сформированности готовности будущих экологов к профессионально ориентированной управленческой деятельности предложено оценивать по таким критериям: когнитивный, операционный, эмоционально-мотивационный. Установлено, что по большинству исследуемых показателей экспериментальная группа характеризуется достоверно лучшей динамикой личных достижений, что свидетельствует о правильности выдвинутой гипотезы.

Ключевые слова: профессиональная подготовка будущих экологов, система экологического управления, профессионально ориентированная управленческая деятельность специалиста-эколога, готовность к профессиональной деятельности, педагогические условия, дисциплины эколого-управленческого блока.

Rybnikov S. R. Forming future environmentalists' readiness to professionally oriented managerial activity. – Manuscript.

Dissertation for the degree of the Candidate of Science in Pedagogy, speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – Luhansk Taras Shevchenko National University. – Luhansk, 2011.

The dissertation is devoted to the forming future environmentalists' readiness to professionally oriented managerial activity. The philosophical, psychological and pedagogical aspects of the future environmentalists' readiness to professional activity are analysed, its essence and structure are cleared up; the social-and-historical and scientific-and-pedagogical determinants of the development of different approaches to forming the readiness are stated; a quantitative model is designed for the environmentalists' professionally oriented managerial activity; the pedagogical conditions of forming future environmentalists' readiness to professionally oriented managerial activity are reasoned theoretically and tested experimentally; the syllabi of the disciplines of the environmental management section are improved.

Key words: professional education of future environmentalists, environmental management, environmentalists' professionally oriented managerial activity, readiness to professional activity, pedagogical conditions, disciplines of the environmental management section.

Підписано до друку 16.05.2011. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк ризографічний.
Умовн. др. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. №

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
„Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”
вул. Оборонна, 2, м. Луганськ, 91011. т/ф: (0642) 58-03-20.
e-mail: alma-mater@list.ru
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3459 від 09.04.2009 р.